

МІЖНАРОДНЫ КАНГРЭС ДАСЛЕДЧЫКАЎ БЕЛАРУСІ

Секцыя 2. Беларуская мадэль – падсумаванне двух дзесяцігоддзяў

Панэль 2.1. Беларуская палітыка: мадэль і нацыянальныя інстытуты

Marek Figura

“Białoruski model państwa w latach 1991-2011 i jego perspektywy”

Rozpad ZSRR zapoczątkował szereg zmian ustrojowych w krajach Europy Wschodniej, w tym Białorusi. Spośród sąsiadujących z Białorusią byłych republik związkowych, Litwa, Łotwa i Estonia jako pierwsze zdecydowanie wkroczyły na drogę demokratyzacji, weszły w skład NATO, a następnie do Unii Europejskiej. Jeżeli chodzi o Ukrainę, przełomowym momentem były wybory prezydenckie w 2004 r. a „Pomarańczowa Rewolucja” zdawała się stanowić moment zwrotny w kierunku opcji prozachodniej w życiu politycznym Ukraińców, a choć następnie nastąpiło szereg rozczarowań ze strony obozu pomarańczowych, który sparaliżowany został przez wewnętrzne walki o władzę pomiędzy W. Juszczenką a J. Tymoszenko, w rezultacie których w wyniku kolejnych wyborów prezydentem został w 2010 r. W. Janukowycz, to bez wątplenia można powiedzieć, że kraj ten jeśli idzie o standardy demokratyczne zrobił znaczny krok w stronę demokracji zachodnioeuropejskiej. Szczególnie widoczne jest to w porównaniu z Białorusią, gdzie po 1994 r. władzę skoncentrował w swych rękach prezydent A. Łukaszenka, budując specyficzny model autorytarnego państwa odwołującego się do radzieckich tradycji. Wybory prezydenckie z 19 grudnia 2010 r. podobnie jak poprzednie z 19 marca 2006 r. nie zmieniły sytuacji politycznej w tym kraju. Ich przebieg, pomimo wysiłków zjednoczonej opozycji, był całkowicie kontrolowany przez ekipę prezydenta Łukaszenki, który to wykorzystując podległy sobie aparat państwowy uzyskał przedłużenie swej władzy na kolejną, czwartą już z kolei kadencję. Ewidentne nadużycia ze strony władz nie zaowocowały wolnościową rewolucją. Podejmowane przez zwolenników opozycji protesty zostały w grudniu 2010 r. szybko spacyfikowane, sprawniej niż w marcu 2006 r. kiedy to na Placu Październikowym w Mińsku usiłowano powtórzyć scenariusz znany z kijowskiego Majdanu, a miasteczko namiotowe opozycjonistów zostało zlikwidowane przez siły bezpieczeństwa. Wydarzenia te nie wywołały masowych protestów społecznych w państwie białoruskim, którym Aleksander Łukaszenko rządzi przy pomocy autorytarnych metod, nękając represjami administracyjnymi pozbawioną dostępu do oficjalnych mediów i wypychaną ze sfery publicznej opozycję. Ta ostatnia osłabiona jest nie tylko aresztami ale i wewnętrznymi sporami o przywództwo i taktykę, co uniemożliwiało dotąd jej skonsolidowanie. Jedynie chęć odsunięcia od władzy A. Łukaszenki pozwoliła połączyć w jej szeregach zarówno białoruskich komunistów, jak nacjonalistów i liberałów; tak starych przeciwników politycznych obecnego prezydenta, jak i jego dawnych zwolenników, którzy opuścili obóz prezydencki w pierwszych latach jego rządów.

Także jak dotąd społeczeństwo białoruskie nie okazało się gotowe do jednoznacznego zwrotu w stronę demokratyzacji życia politycznego i społecznego Białorusi. Wpłynęło na to wiele czynników, nie tylko zabiegi socjotechniczne prezydenta Łukaszenki trafiające do dużej części społeczeństwa białoruskiego, tęskniącej za czasami sowieckiej, breżniewowskiej stabilizacji. Ogromny wpływ na zachowania społeczne miał do niedawna stosunkowo pomyślny stan gospodarki białoruskiej, pozostającej nadal pod kontrolą państwa, opierającej się na bliskich związkach z Rosją, będącą dostarczycielem tanich surowców energetycznych oraz rynkiem zbytu dla białoruskich producentów działających nadal w ramach systemu nakazowo-rozdzielczego. Propaganda prezydencka umiejętnie wykorzystywała to przeciwstawiając obecny

„kwitnący” stan gospodarki okresowi chaosu i kryzysu gospodarczego jaki panował pod koniec gorbaczowowskiej pierestrojki i w pierwszych latach niepodległości. Obecny głęboki kryzys gospodarczy jaki dotknął gospodarke białoruską w 2011 r. stanowi poważne zagrożenie dla legitymizacji reżimu A. Łukaszenki a jego dalsze trwanie w obecnej postaci staje pod znakiem zapytania, otwiera to nowe możliwości dla białoruskiej opozycji.

Андрэй Казакевіч

“Беларускі парламент эпохі незалежнасці: палітычная і сацыяльная эвалюцыя, 1990-2011 гг.”

Эвалюцыя парламенту Беларусі рэльефна адлюстроўвае палітычную гісторыю і найперш тры асноўныя этапы: распад камуністычнай сістэмы, адносную дэмакратызацыю і фармаванне аўтарытарнага рэжыму. Гэты даклад арыентаваны на разгляд эвалюцыі беларускага парламенту праз змены ў дэпутацкім корпусе, для чаго аналізаваліся тры блокі параметраў: сацыяльна-дэмаграфічныя характарыстыкі, арганізаваная дзейнасць у форме партыяў і фракцыяў, кар’ерныя перспектывы пасля атрымання дэпутацкага мандату.

Прааналізаваныя звесткі дазваляюць прасачыць некаторыя істотныя тэндэнцыі, якія паглыбляюць нашае разуменне палітычнага развіцця найвышэйшых дзяржаўных органаў Беларусі. Разгляд сацыяльна-дэмаграфічных характарыстык можа пацвердзіць, што Палата прадстаўнікоў фармуецца на аснове нефармальна-квотаў, акрамя гэтага пастаянна зніжаецца роля парламенту як органу вертыкальнай палітычнай мабільнасці. Аналіз формаў арганізаванай палітычнай дзейнасці дэпутатаў сведчыць пра заняпад палітычнай актыўнасці ў парламенце. Гэта датычыць не толькі адкрытага адстойвання палітычных інтарэсаў, але і розных формаў лаяльнай і непалітычнай калектыўнай дзейнасці дэпутатаў. Кар’ерныя перспектывы дэпутатаў беларускага парламенту таксама сведчаць пра істотныя змены – з другой паловы 1990-х гг. узровень пасадаў пастаянна зніжаецца. Усё гэта не толькі сведчыць пра істотнае зніжэнне палітычнага значэння і ролі ў вертыкальнай мабільнасці, але таксама пазначае больш дакладную міграцыю цэнтраў улады ў беларускай аўтарытарнай сістэме.

Pavel Usov

“Neo-authoritarian regime in Belarus”

If we speaking about Belarusian non-democracy regime, we should take under account that regimes has changed from the moment of its establishing. Permanent process of the evolution of this regime creates certain difficulties in classification analyses. At the beginning, the political existence of Lukashenko’s regime in Belarus, could be characterized as hybrid (N. Antanovich, A. Karatkevich, V. Chernov), populist (Matsuzato Kimitaka), or sultanistic (Juan.Linz, Taras Kuzio, Eke Steven). But the evolution of the regime which has taken place during several radically changed its inner structure, form and functions of the regime. That is why new condition of the regime can be defined as neoauthoritarianism.

Neoauthoritarianism in Belarus formed as the result of political detransformation, what means transition from democratic or semi-democratic practices of the functioning of the authority to completely non-democratic.

Neoauthoritarian regime in Belarusian variant is characterized as striving of the state authority for taking control over all spheres of the social life with the help of the different means

of impact (informational, ideological, repression) upon consciousness and behavior of the people. At the same time political and social institution which peculiar to democratic states is keeping and using for the control.

Analyzing neoauthoritarian regime in Belarus republic, it is necessary to emphasize, that neoauthoritarianism does not mean regression of the political system. On the contrary, this is a way of adaptation of the non-democratic regime to the democratic challenges and counteraction to them, first of all inside of the society, by using different mixed mechanisms of control and manipulation. Nowadays we deal with the process of finishing of the consolidation of the regimes and its political and social institutions. But still the regime is in process of changing. One of the example of such dynamic is a partly liberalization of the economic system. In the March of 2008 president with his decree canceled “golden stock” (preference share), which allowed state to control and interfere to the regulation of the enterprises. It was a result of the worsening of the economic situation in Belarus, which was connected with rising of the energy costs.

However limited liberalization did not influence political processes in the country, more over the degree of the pressure of the state has increased.

Speaking about neoauthoritarian regime in Belarus it is necessary to present its main features and mechanisms of functioning, political control and surveillances .

1. First of all this regime leans again branchy bureaucratic apparatus. As early as 90-th the president vertical was established in the country, what promoted not only centralization of the power, but consolidation of the bureaucratic system as well.

2. In order to control society and suppress any resistance of the opposition, regime uses administrating and coercive apparatus. The last one includes itself KGB, police, Office of Public Prosecutor and other. Also it was created formal and legal bases for legalization of the political repressions. For example, in 2006 several amendments were accepted to the Criminal Law. Article 193-1: “illegal organization of the activity of the community, organization, foundation or participation in its activity” –to two years; article 369-1: “Discredit the Republic of Belarus”, that means to give deliberately false information about political, economical, social or international condition of the republic of Belarus to the foreign state. It provides deprivation of liberty penalty to five years”.

3. Several years ago some pro-government mass organization were created:

a). “Pioneers”, and “Successor”. The members of this organization are schoolchildren to 16. The number of the organization is approx. 400.000.

b). “Belarusian Patriotic Union of the Youth”, united approx. 500000 of the young people in the age of 18-30.

c). Non government organization “Belaya Rus” it is supposed to be political organization (pseudo party) and to be involved in mobilization of the population during election campaign.

These organizations are functioning in all state institutions and the affiliation is almost obligatory.

4. From 2003 the elaboration and implantation of the state ideology has began. It is obligatory for studying in the universities of the country.

5. Almost all spheres of the social life are politicized: sport, economy, education. State propaganda successfully formed the idea of the “enemy”. The main element of the regime is the figure of the president of the country. Ideology and media created image of “farther of the people”.

But, in spite of the great pressure of the state, authority admit existence of the oppositional organization though they are not able to influence political life in Belarus.

There are no any real political threatens for political regimes, and no changes will take place in Belarus next several years.

Вадзім Смок

“Рэгіянальная палітычная эліта Беларусі і Польшчы: параўнальны аналіз Гарадзенскай вобласці і Падляскага ваяводства”

Тэзісы грунтуюцца на параўнальным даследаванні рэгіянальных элітаў Гарадзенскай вобласці Беларусі і Падляскага ваяводства Польшчы. Напачатку даследавання ставіцца гіпотэза пра інстытуцыйную будову і яе палітычны кантэкст як ключавыя чыньнікі ў працэсах фармавання і жыццядзейнасці рэгіянальных элітаў. Метадологія даследавання прадугледжвала, па-першае, аналіз інстытуцыйных умоваў існавання рэгіянальных органаў улады, якія зафіксаваныя ў заканадаўстве або дзейнічаюць нефармальна (канстытуцыйнае заканадаўства, выбары і палітычная сістэма). Па-другое, быў здзейснены аналіз біяграфічных звесткаў пра дэпутатаў трох кадэнцыяў Гарадзенскай абласной Рады дэпутатаў (2003, 2006, 2010 гады) і Сейміка Падляскага ваяводства (2002, 2006, 2007 гады) паводле крытэраў узросту, полу, месца жыхарства і месца працы. Параўнанне атрыманых вынікаў і спалучэнне іх з інстытуцыйнымі чыньнікамі дало магчымасць зрабіць наступныя высновы.

Часткова падцвярджаецца гіпотэза пра абумоўленасць фармавання рэгіянальных элітаў інстытуцыйнай будовай і яе палітычным кантэкстам. У Беларусі мы назіраем зьліццё прадстаўнічых і выканаўчых органаў улады і фармаванне класа патрыманняльнай рэгіянальнай бюракратыі. Яе падставовымі прыкметамі з’яўляецца лаяльнасць дзейнай уладзе і завязанасць на інтарэсах арганізацыяў і прадпрыемстваў, якія яна прадстаўляе. Назіраюцца тэндэнцыі да ўсё большага звужэння доступу у гэты клас праз існавання рознапараметравага цэнзу, што ў выніку вядзе да аўтанамізацыі рэгіянальных элітаў. Цікавым пытаннем застаецца сама мэта існавання Радаў. Паводле фармальна-інстытуцыйных прыкметаў яны застаюцца парэшткамі часоў дэмакратыі, якія пазбаўленыя рэальнай улады, але існуюць як фактар легітымізацыі улады. Імаверна, яны таксама выконваюць іншыя, ўнутрыэлітавыя функцыі - месца камунікацыі рэгіянальнай эліты, падчас якога адбываецца ўзаемадзеянне з выканаўчай вертыкаллю. Гэта своеасаблівае месца лабіявання інтарэсаў прадпрыемстваў і арганізацыяў, якія ўзначальваюць дэпутаты, дзе вырашаюцца пытанні *who gets what, when and how*.

Склад Сейміка у большай ступені адлюстроўвае вынік існавання свабоднай канкурэнцыі. Рэпрэзентатыўнасць разнастайных групаў шырэйшая, але і яна не адлюстроўвае структуры польскага грамадства. Слаба прадстаўленымі з’яўляюцца вясковыя абшары, жанчыны, маладыя людзі, звычайныя працоўныя. Рэй вядуць палітыкі і бізнэсоўцы мужчынскага полу 40-60 гадоў паходжаннем з гарадоў.

Выключэнне згаданых групаў характэрнае і для Радаў, а беларуская эліта паводле складу падобная да польскай – мужчыны з гарадоў, кіраўнікі арганізацыяў і прадпрыемстваў (хіба што польскія эліты маладзейшыя ды дзейнічаюць ва ўмовах рынку). Таму можна казаць пра своеасаблівае падцвярджэнне жалезнага закону алігархіі, які працуе ў любым соцыюме незалежна ад палітычнай сістэмы. Гэткае падабенствы ў складах двух органаў дазваляе нам меркаваць, што апроч палітычных інстытутаў, варта ўлічваць і іншыя чыньнікі пры аналізе элітаў (культуру, традыцыі, вобраз палітыкі ў грамадстве і інш.). Гэтыя высновы паказваюць комплекснасць і неадназначнасць праблемы рэгіянальных элітаў, прынамсі ў разгледжаным рэгіёне.

Matthew Frear

“Belarus as a case of modern neopatrimonialism”

Belarus is best known as the ‘last dictatorship in Europe’, however this description is not adequate to fully understand how the regime actually functions. While much scholarly analysis focuses on the figure of Lukashenka as president and the use of state coercion, this paper argues

that the concept of neopatrimonialism is also a useful tool to describe the political system in place.

Neopatrimonialism has traditionally been applied primarily to studies of regimes in the Middle East and Africa, however it has been increasingly employed in analysis of post-Soviet space as well. Nevertheless the neopatrimonial tendencies in Belarus have tended to be neglected in the academic literature in comparison to her neighbours.

In the conceptualisation of modern neopatrimonialism proposed by Erdmann and Engel, there are formal structures and rules, however these are not always observed or followed in practice. The informal politics of patrimony and personal relations invades the formal institutions. Public norms may be rational and formal, but social practice is more informal and personal. Clientelism towards individuals and patronage towards groups play an integral role in ensuring continued support and loyalty towards the regime.

This paper identifies evidence of neopatrimonialism in the personalisation of power under Lukashenka and patron-client relations in Belarus. Formal legal-bureaucratic institutions in the executive, legislative, judiciary and national economy have been infused with informal patrimonial practices. Members of the ruling elite are the 'clients' who are more often appointed to their posts based on their personal relationships with Lukashenka as 'patron' rather than any objective criteria. More broadly, the regime is able to exercise patronage over large numbers of social groups in society who are dependent in one form or another on the state.

While neopatrimonialism alone cannot explain all features of the non-democratic regime in place in Belarus, this paper suggests that by recognising the neopatrimonial tendencies present under Lukashenka, scholars can better understand the political system in place and what this means for future developments by placing the country in comparative perspective with other neopatrimonial regimes around the world.

Александр Филиппов

“Отличительные черты белорусской модели развития”

Беларусь – незамкнутая социальная экономическая система. Государство «встроено» в систему межгосударственных экономических, политических, культурных отношений, в результате чего достаточно заметна условность термина «модель развития». Необходимо отметить, что разнообразные «модели развития» не являются самодовлеющей силой, их нет смысла абсолютизировать, поскольку разного рода взаимозависимости в современном мире столь существенны, что не дают возможности осуществить любую «модель» в ее чистом виде. Белорусская модель развития не остается в застывшем состоянии. Она будет продолжать развиваться. Но при этом следует учесть два основных момента. Первый: ее базовые ценности должны оставаться неизменными, ибо они отражают исторический выбор народа, его видение стратегии развития страны в современном мире. И второй: корректировка белорусской модели обусловлена реалиями практики и может происходить лишь на основе сохранения ее отличительных черт.

Отличительными чертами белорусской модели развития являются следующие:

1. Эффективная государственная власть, которая позволила остановить разрушение экономики и социальной сферы, обнищание населения, деградацию науки и культуры.

2. Активная роль государства в совершенствовании экономики с целью ее постепенной интеграции в мирохозяйственную систему. Белорусская модель, развитая в области экономики, базируется не на противостоянии частного и государственного секторов, а на их параллельном и взаимодополняющем развитии.

3. Сильная социальная политика. Это означает сопряжение социальной ориентации экономики с повышением эффективности ее инвестиций в развитие человеческого потенциала. Социальные программы государства в области образования, здравоохранения, охраны материнства и детства, защиты пожилого населения и

малообеспеченных слоев населения, развития физкультуры и спорта составляют социальный смысл белорусской модели.

4. Ориентация на интеграцию и строительство Союзного государства Беларуси и России. Это обусловлено объективными экономическими и историческими обстоятельствами. На долю России приходится половина внешнеторгового оборота Республики Беларусь. Союз с Россией – это основа экономической, социальной и политической устойчивости нашей республики. Кроме того, решающим фактором белорусско-российской интеграции является цивилизационное единство и ментальное родство белорусов и русских.

В сфере экономики отличительными чертами белорусской модели развития являются следующие:

1. Развитие и совершенствование сильной системы социальной защиты.
2. Единое отношение ко всем формам собственности.
3. Развитие конкурентной среды и противодействие незаконным действиям в сфере рыночного хозяйствования.
4. Продвижение белорусских товаров на внешний рынок.
5. Рациональное вмешательство государства в экономические процессы, в том числе и применение методов прямого государственного регулирования в тех сферах, где рыночная саморегуляция неэффективна.
6. Развитие финансовой и кредитно-денежной системы в направлении максимального обеспечения социально-экономической эффективности народного хозяйства.

Андрэй Ягораў

“Аўтарытарная мадэль фінансавага кантролю: трансфармацыя сістэмы фінансавых інстытуцыяў у Беларусі, 1990-2011 гг.”

У перыяд 1990-1994 гг. у Беларусі пачынаецца фармавацца новая інстытуцыя і структуры, якія арганізуюць па-іншаму кантроль і кіраванне асноўнымі сістэмнымі працэсамі. Так пачынаюцца складвацца новыя і трансфармавацца старыя палітычныя і гаспадарчыя інстытуцыі і структуры: змяняе сваю сутнасць і палітычнае значэнне парламент (Вярхоўны Савет 12 склікання), змяняецца сутнасць прафсаюзаў, ствараюцца палітычныя партыі, грамадскія аб'яднанні, з'яўляюцца прыватны бізнес, камерцыйныя банкі, новыя сродкі масавай інфармацыі. Фактычна адбываецца дэманіпацыя кантролю па-над асноўнымі працэсамі і патокамі інфармацыі, улады, грошаў, людзей. Узнікаюць асобныя інстытуцыі і групы якія канцэнтруюць толькі частку асобных патокаў, напрыклад палітычныя партыі (людзі) маглі мець свае сродкі масавай інфармацыі (інфармацыя) і фінансавыя структуры (грошы), што стала іх фінансавалі (АГП, БНФ, Банк “Андрея Клімова”, Газета “Андрея Клімова”). З'яўленне шматлікіх агентаў, кожны з якіх не мае поўнай манополіі, спарадзіла сітуацыю неабходнасці палітычных адносін паміж імі і, такім чынам, фармулявання новых правілаў палітычнай гульні. Паўстае квазі-дэмакратычны палітычны рэжым з сістэмай свабодных выбараў, свабодай цыркулявання інфармацыі, свабодай асацыяцыяў, свабодай эканамічнай дзейнасці (што канчаткова замацоўваецца Канстытуцыяй РБ 1994 г.).

Перыяд існавання квазі-дэмакратыі быў даволі кароткі (прыкладна 1991-1996 гг.), што не дазволіла прайсці шлях канчатковай інстытуцыяналізацыі і замацавання новых правілаў палітычнай гульні. Усе групы палітычных агентаў і інстытуцыяў былі палітычна слабыя, новыя адносіны і сістэмы іерархіяў толькі пачыналі замацоўвацца ў заканадаўстве, у 1994-1995 гг. Беларусь дасягнула піку эканамічнага крызісу. Такім чынам, палітычная сістэма была далёкая ад стабільнасці. Палітычная група А. Лукашэнкі,

што перамагла на прэзідэнтскіх выбарах 1994 г., атрымала значную перавагу над іншымі праз кантроль выканаўчай улады. Група імкнулася да захавання і замацавання свайго ўладнага статусу. Гэтая задача патрабавала усталявання кантролю па-над дэцэнтралізаванымі патокамі інфармацыі, грошаў, людзей. Фактына пачынаецца аўтарытарны адкат, калі асноўныя сістэмныя працэсы паступова пераходзяць пад цэнтралізаваны кантроль адной групы (а потым дзяржавы), а іншыя палітычныя групы (праз пазбаўленне іх адпаведных рэсурсаў) пазбаўляцца статуса палітычнай суб'ектнасці. Палітыка ізноў паступова (1996-2003(?) г.) рэдукуецца да дзяржаўнага кіравання (policy).

Механіку закрыцця сістэмы (новай стабілізацыі) можна апісаць як паступовае устанаўленне новай сістэмы кантролю (прынцыпова гэтыя працэсы разгортваюцца паралельна, з акцэнтам у розныя перыяды): цыркуляцыі інфармацыі і ўлады (1994-1996 г.); цыркуляцыі фінансаў (1995 – 1999 г.); мабільнасці людзей (1999-2001 г.).

Даследаванне акцэнтуюе увагу на пытанні станаўлення сістэмы кантролю цыркуляцыі фінансавых сродкаў, уключна з пытаннямі фінансавання палітычнай дзейнасці ў Беларусі ў перыяд 1991-2011 гг.

Kiryl Haiduk

“The political economy of economic dualism in Belarus”

Continuous postponement of economic reforms in Belarus has resulted in economic dualism. A dual economy consists of two sectors: a sector of state-controlled and sheltered large industrial enterprises and a sector of competitive small and medium-sized private companies. Nearly all of transition economies have experienced a ‘dual-economy stage’ in the course of their transformations from plan to market. While in the majority of these economies this stage has been rather brief, in Belarus its duration has been much longer. The paper argues that dualism has its roots in the industrial concentration, which was characteristic of the Soviet economy. However, the durability of dualism is a product of political choices, which were also congruent with the demands of the population to protect skills accumulated during the Soviet past. Also, dualism requires financial system to be repressed. In Belarus, the portfolio of the banking system has been divided between directed and non-directed loans. This has implications for interest rates and loan policies and thus on the rates of investment and growth. The currency crisis of 2011 has aggravated the tensions between two sectors of the dual economy so the relationships between the sectors become more parasitic and less symbiotic.

Валерий Карболевич

“Кризис белорусской социальной модели”

Белорусские власти старательно обходят слово «кризис», уверяют, что кризиса у нас нет, есть лишь временные трудности. Однако, мы можем констатировать, что страна вступает в период, когда на нее обрушились несколько кризисов одновременно.

Прежде всего, это **валютный кризис**. Он выразился в том, что валюта исчезла из обменных пунктов, фактически прекращена ее продажа на Белорусской валютно-финансовой бирже. В стране появляется несколько валютных курсов.

Валютный кризис быстро перерастает в полномасштабный **экономический кризис**. Как следствие валютных проблем, страну захлестнула инфляция, за полгода цены выросли на 34%. Согласно официальной статистике, в результате экономического кризиса уже 600 тыс. человек оказались без работы. В значительной мере парализован сектор экономики, связанный с импортом. Падают международные кредитные рейтинги Беларуси и ведущих белорусских банков.

Причины этих экономических проблем нужно искать в природе самой социальной модели, созданной в стране. Нереформированная экономика с доминированием госсектора, с директивными методами управления по определению не может быть эффективной. Она потребляет больше, чем производит, импорт преобладает над экспортом, образуется дефицит внешнеторгового баланса. Беларусь превратилась в экономического банкрота. Страна все больше попадает в наркотическую зависимость от внешних заимствований.

Налицо **идеологический кризис**. Президентская избирательная кампания А. Лукашенко базировалась на идее стабильности. Долгие годы это было главным пропагандистским клише всей идеологической парадигмы властей. Ради стабильности пожертвовали развитием, только бы не тревожить электорат неприятными переменами. Этим объясняли удушение оппозицию, чтобы не будоражила народ. И вот вся эта показная стабильность обвалилась.

Для большинства населения, которое благодаря официозной пропаганде мертвящий застой принимало за стабильность, экономический кризис стал мировоззренческим, культурным, психологическим шоком.

Появились первые признаки **социального кризиса**. Экономический обвал последних месяцев разрушил тот социальный контракт между государством и обществом, который сложился в последние годы, ибо правящая элита не смогла обеспечить не только стабильный рост уровня жизни, но даже сохранение статус-кво.

Поскольку легальных механизмов выражения недовольства в белорусской политической системе не существует, то важнейшим барометром социального настроения общества являются публичные акции протеста. И они появились. Акция автомобилистов «Стоп-бензин», протесты на пограничных переходах, кампания «Революция через социальные сети».

Социологи НИСЭПИ в ходе июньского опроса зафиксировали **кризис доверия общества к власти**. Вину за экономические проблемы население возлагает прежде всего на президента (44.5%) и правительство (36.7%). Количество тех, кто считает, что «в целом ситуация в Беларуси развивается в неправильном направлении», всего за три месяца возросло с 40% до 61.8%. Впервые за многие годы число не доверяющих президенту намного превысило число доверяющих: 53.8% против 35.7%, а рейтинг А. Лукашенко упал до 29.3%.

Кризис легитимности власти. Социологи НИСЭПИ зафиксировали достаточно массовый отказ респондентов подтвердить свое голосование за Лукашенко на президентских выборах, что наблюдается впервые. Ревизии были подвергнуты в июне практически все вопросы, связанные с четвертыми президентскими выборами. Только 43% считают прошедшие выборы справедливыми. Объявленным ЦИК результатам доверяет только 46% избирателей. Только 37% респондентов подтвердили, что голосовали за Лукашенко.

Кризис управления, дисфункция государственных институтов. Самое худшее, что будоражит и экономический сектор, это неопределенность, отсутствие той самой стабильности. И директорат, и бизнес, и простые граждане ждут четкого и ясного послания власти, которая должна разъяснить, что происходит, как долго это продлится, что реально предпринимает правительство и Нацбанк, чего ждать впереди.

Но ничего этого нет. Мы видим полную растерянность властей, неадекватность их действий и заявлений реальной ситуации. Создается впечатление какого-то паралича государственной власти, отсутствия политической воли, деградации управленческих функций государства.

Кризис внешней политики. Острый конфликт с Западом лишил белорусское руководство возможности маневрировать, балансировать на противоречиях между Россией и ЕС. Беларусь попадает в сильную зависимость от РФ, под угрозу поставлен ее суверенитет.

Общий вывод. Беларусь вступила в системный кризис. Это кризис самой белорусской социальной модели, которая исчерпала себя и больше нормально функционировать не может. Это стало очевидным уже не только для экспертов, но и для общества. Страна встала перед необходимостью системной трансформации.

Итак, завершается целая эпоха. Добро пожаловать в новую реальность.

Панэль 2.2. Партии, выборы, гражданская супольнасць

Irmina Matonytė

“The Third Sector in Belarus. Highlights from the Presidential campaign 2010”

The main purpose of the article is to show specifics of the third sector in a non-democratic regime (Belarus). We elaborate typology of the third sector organizations according to their relation to the state; describe NGOs engaged in social policies; analyze political representation of social issues in the Presidential electoral campaign (2010). *We employ the qualitative discourse analysis framework and focus on public speeches and public acts, related to representation of social concerns, of the Belarusian President and other candidates (from the third sector).*

Unlike democratic regimes where NGOs play the role of a mediator between market and state in solving social problems, the Belarusian third sector organizations are marginalized by state. Current political regime in Belarus succeeds to establish many state-controlled and state-dependent social organizations which provide legitimacy for the regime and squeezes out a genuine third sector. The state (with its President Lukashenko in the forefront) is the main and practically unchallenged designer and implementer of social policies and leader of the public discourse about social affairs.

The pro-governmental social organizations (PSGOs) are efficient agents of the state and help it carrying out social activities aimed to smooth social discontent. These organizations reproduce official discourse and its main meaning providing legitimization of the current social policy. Their prearranged participation in the public policy process makes them more promoters than actors, capable of independent action, in the field of social affairs. With the examples of PSGO Belaya Rus' and some other they were actively used by Belarusian authorities in the 2010 electoral campaign as a source of human resources.

Oppositional NGOs and anti-Lukashenko political proponents in actual Belarus limit their action and discourse to protest activities and promotions of some democratic initiatives. In fact, NGOs are frequently silent about social issues concentrating more on political freedoms and basic human rights. However, we could suggest that if to analyze NGOs (and presidential election candidates') activities from bottom-up perspective on the local level would be more cases of advocacy and solving social problems with NGOs (or oppositional candidates') assistance but these activities lack visibility and demand additional research (employing another method of research, not discourse analysis).

Symptomatically for a non-democratic regime, the coercive power (KGB, military interest groups) also found its place in pro-governmental political communication in electoral campaign 2010. They efficiently supported the governmental actions and at the same hampered attempts of liberalization and Europeanization of Belarusian policies.

Ivan Tsikota

“The civil society development in Belarus”

Agency for Civil society development and cooperation (Agency) aims at implementing the conducting search of Belarusian and European experts in the area of youth policy, and

relevant research papers in order to develop cooperation between the experts and the National Youth Council of Belarus (members thereof) in the following areas:

- Providing the Council with relevant information regarding the processes of developing, approving and implementing of the youth policy in European Union
- Raising the level of competence of Belarusian youth organizations in the issues of planning and implementing of the national youth policy that is based on European experience and standards
- Provide the Council with the recommendatory strategic plan of further monitoring of the national youth policy in Belarus
- Develop mechanisms for evaluating the state of the youth in the country, which will be based on UN instruments

When implementing the aforementioned activities, the Agency will aim at establishing close cooperation with the member-organizations of the Council and other civil society organizations in Belarus, as well as with diplomatic missions and international organizations.

Наталля Гардзіенка

“Эміграцыя з Беларусі (1991 - 2010): статыстыка, напрамкі, прычыны”

Дваццацігоддзе існаванне незалежнай Рэспублікі Беларусь адзначана актыўнымі міграцыйнымі працэсамі. Афіцыйная статыстыка сцвярджае, што ад 1991 г. эміграцыя з Беларусі няспынна змяншаецца, асабліва ў заходнім кірунку. У той жа час статыстыка атрымання беларусамі права на сталае пражыванне ў найбуйнейшых краінах беларускай эміграцыі не толькі не супадае з афіцыйнымі беларускімі лічбамі, але і сведчыць пра перыядычную актывізацыю эміграцыі з Беларусі. Простае параўнанне статыстычных звестак дазваляе сцвярджаць, што з “дабрабытнай” незалежнай Беларусі насельніцтва няспынна выязджае на сталае жыццё ў іншыя краіны.

Асноўнымі кірункамі эміграцыі беларусаў з’яўляюцца: Расія, Ізраіль, Украіна, ЗША, Нямеччына. Пры гэтым “усходні” (“постсавецкі”) кірунак пераважна эканамічнай эміграцыі спрычыніўся да фармавання беларускіх дыяспараў на прасторах былога СССР. Гэтыя дыяспары, сёння даволі колькасныя, актыўна функцыянуюць, шукаючы магчымасць эфектыўных сувязяў з метраполіяй. Акрамя таго, апошняе дзесяцігоддзе адзначаецца актывізацыяй часовай працоўнай эміграцыі (часта нелегальнай) ва ўсходнім кірунку, найперш у Расію.

Эміграцыя на Захад пасля моцнай хвалі, выкліканай распадам СССР і адкрыццём межаў, атрымала новы штуршок ужо ў незалежнай Беларусі ў сярэдзіне 1990-х. Безумоўна, як і ў выпадку эміграцыі ва ўсходнім кірунку, выезд на Захад для значнай часткі эмігрантаў меў эканамічныя падставы. Аднак пасля рэферэндумаў 1995 і 1996 гг. з краіны сталі эміграваць таксама людзі, што не былі згодныя з адбыўшыміся зменамі. Сярод гэтых эмігрантаў быў істотны адсотак спецыялістаў з вышэйшай асветай. І далей, статыстыка атрымання права на сталае пражыванне, прыкладам, у ЗША, сведчыць пра актывізацыю эміграцыі ў гэтую краіну з Беларусі ў сувязі з палітычнымі падзеямі, найперш выбарчымі кампаніямі 2001, 2006 гг.

Пра неэканамічныя падставы выезду з Беларусі ў апошняе дзесяцігоддзе сведчаць таксама звесткі Арганізацыі Аб’яднаных нацый. Паводле яе статыстыкі, толькі цягам 2008—2009 гг. статус бежанца ў розных краінах атрымалі больш за 8,6 тысяч беларусаў. Найбольш такіх уцекачоў прынялі ЗША і Германія.

Прадстаўнікі новай эміграцыі з Беларусі на Захадзе папоўнілі старыя дыяспары, а таксама сталі заснавальнікамі новых грамадаў. Так, прыкладам, у Канадзе за кошт эмігрантаў канца 1990-х гг. адбылася змена пакаленняў у мясцовай беларускай грамадзе і цяпер аснову дыяспары тут складаюць “новыя” эмігранты. За кошт новых эмігрантаў ажыўлася беларускае жыццё ў Бельгіі, Чэхіі.

Палітычныя падзеі ў Беларусі справакавалі выезд актыўнай моладзі на навучанне на Захад. Прыкладам, у 2009 г. толькі ў Польшчы вучылася 2329 беларускіх студэнтаў і 288 аспірантаў.

Афіцыйная статыстыка сведчыць пра каля паўмільёна беларусаў, што эмігравалі у 1991—2010 гг., аднак сапраўдныя лічбы відавочна большыя. Эміграцыя выкліканая як эканамічнымі, так і палітычнымі падзеямі, мела непасрэдны ўплыў на фармаванне новага выгляду беларускага замежжа.

Юрый Чавусаў
“Грамадскія саветы як механізм альтэрнатыўнага грамадскага прадстаўніцтва ў Беларусі”

У канцы 2008 г. у Рэспубліцы Беларусь былі заснаваныя шэраг новых грамадскіх саветаў пры органах дзяржаўнай улады. Асаблівае значэнне мела стварэнне Грамадска-кансультацыйнага савета пры адміністрацыі прэзідэнта, а таксама з’яўленне камісіі па краінавым маркетынгу і грамадскага каардынацыйнага савета ў сферы СМІ. У склад новых грамадскіх органаў былі запрошаныя аўтарытэтныя прадстаўнікі грамадзянскай супольнасці і палітычнай апазіцыі.

Заснаванне гэтых новых органаў выклікала вялікі энтузіязм у асяроддзі беларускай грамадскасці і міжнародных назіральнікаў: гэты крок дзяржаўнай улады быў успрыняты як праява палітычнай лібералізацыі, а самі савета часта разглядаліся ў якасці механізмаў ўнутрыбеларускага дыялогу паміж аўтарытарнай уладай і грамадскасцю. У медыйным плане грамадскія саветы пазыцыянаваліся як альтэрнатыва парламенту, у які апазіцыі па выніках парламенцкіх выбараў 2008 г. не ўдалося патрапіць.

Заснаванне гэтых органаў было закліканае папоўніць дэфіцыт дэмакратыі ў кантэксце аўтарытарнага рэжыму, спрыяць камунікацыі улады з грамадскасцю і дэманстраваць эвалюцыю беларускага рэжыму ў бок лібералізацыі.

Пры гэтым толькі нешматлікія назіральнікі адзначалі, што падобныя інстытуты дзейнічаюць у беларускай палітычнай сістэме досыць даўно, нават з савецкіх часоў. Многія з іх няўдалыя і існуюць толькі фармальна, на паперы. Але ёсць і прыклады эфектыўных і паспяховых саветаў як на нацыянальным узроўні так і на ўзроўні рэгіёнаў.

Пасля прэзідэнцкіх выбараў 2010 г. грамадскія саветы перасталі быць у цэнтры ўвагі. Пры гэтым працэс стварэння новых саветаў не спыніўся. Яны застаюцца адным з найбольш супярэчлівых інстытутаў у беларускай палітычнай сістэме. З аднаго боку, з аднаўленнем функцыянавання гэтых органаў звязваюцца надзеі на лібералізацыю палітычнага рэжыму і эрозію аўтарытарызму. З іншага боку, грамадскія саветы крытыкуюцца як інстытут кіраванай дэмакратыі, закліканы быць дэкарацыяй і ствараць ілюзію эвалюцыі рэжыму пры захаванні яго нязменнай сутнасці.

Вынікі палітыка-прававога даследавання, здзейсненага ў межах Беларускага фонду публічнай палітыкі, сведчаць, што гэткае функцыянальнае прызначэнне грамадскіх саветаў успрымаецца самімі членамі саветаў ад грамадскіх аб’яднанняў як слушнае. У гэтым ёсць праява супярэчлівага існавання гэтых інстытутаў і стымул для іх развіцця: нягледзячы на тое, што дзяржаўная ўлада ў абсалютнай большасці выпадкаў успрымае саветы як дэкаратыўныя органы, насамрэч прадстаўленыя ў іх групы інтарэсаў імкнуцца рэалізаваць праз іх свой ціск на працэс прыняцця палітычных рашэнняў. Верагоднасць павелічэння вагі гэтай другой функцыі ў працы саветаў можа павялічыцца з прыняццём новага закона “Аб некамерцыйных арганізацыях”, які можа унармаваць і фармальна акрэсліць для грамадскіх саветаў парадак фармавання, паўнамоцтвы і механізмы ўзаемадзеяння з дзяржаўнымі органамі.

Ales Michalevic

“Consolidation of Belarusian Party System (1990 – 1995)”

For post-Soviet countries, the years 1990 to 1995 were a time of active social and political transformation. After the collapse of the USSR, the Soviet centralized system of government based on the monopoly of the Communist Party was replaced by a national political system of a different type.

The author demonstrates that this new system was to a considerable extent based on civic society. Thus, the "leading and guiding" role of the Soviet Communist Party was to be replaced by different, competing political forces, which needed to form a political system of civic participation in, and influence on, power. The paper states that the Belarusian Popular Front, as a broad public movement, played a crucial role in the formation of a system of political parties in Belarus in the years 1990-1995. All of the political parties established during this period needed to determine their position in relation to the core values of the Belarusian Popular Front. Issues of 1) the independence of Belarus and union with Russia, 2) the parties' approach and attitude to the Soviet past and 3) revival of the Belarusian language, became the most significant areas of division (cleavages) during this period.

The processes of political change and the role of grassroots movements in the formation of the Belarusian Popular Front and other political forces help to explain the particular nature of the party system in Belarus, and how this influenced the subsequent choice of political development model in Belarus.

Евгений Прейгерман

“Президентские выборы в Беларуси-2010”

Резюме. При достаточно высокой и даже яркой событийности содержательная часть президентской кампании-2010 носила скучный и второстепенный характер. Общественно-политический дискурс в рамках президентских выборов находился на низком уровне. Во многом он копировал предвыборный дискурс 1994 г. Это обстоятельство свидетельствует о том, что последние 17 лет оказались для Беларуси «потерянными» с точки зрения становления и развития самодостаточного современного общества, готового к разнообразным вызовам XXI века.

Основные тезисы доклада:

- Официальные итоги президентских выборов 2010 г. не вызывают доверия. Также сомнительны и результаты многочисленных социологических исследований и экзит-полов.

- Выборы продемонстрировали неоднозначное состояние политических партий Беларуси. С одной стороны, сразу несколько партий впервые в своей истории были представлены собственными кандидатами. Более того, партии показали достаточно высокий организационный потенциал участия в масштабных политических кампаниях. С другой стороны, выборы были отмечены феноменом «*работы на два фронта*» среди политических активистов, что говорит о неполноценности не только отдельных политических партий, но и всего общественно-политического поля в Беларуси.

- Из-за возникшего во время избирательной кампании *декларативного консенсуса* на уровне программ кандидатов достаточно сложно разделить пул претендентов на пост №1 по их идеологической окраске (левые-правые). Контент-анализ программ кандидатов выявил феноменальное совпадение не только тематических приоритетов (к примеру, 9 из 10 наиболее популярных тем совпадали в программах А.Лукашенко и девяти других кандидатов), но и предлагаемых путей решения проблем в рамках этих приоритетов. Даже по вопросу геополитической ориентации кандидаты были близки к консенсусу.

- Несмотря на констатируемый *декларативный консенсус*, конструктивная составляющая кампаний кандидатов была на низком уровне.
- Доминантной чертой всей кампании стал популизм. Кандидаты стремились дать упрощенные ответы на сложные вопросы и уделяли мало внимания разработке системных программных предложений.
- Выборы-2010 проходили под знаком преимущественно ценностных, а не программных дискуссий.
- Кампания изобиловала примерами «черного пиара» и негативных электоральных посланий.
- Агитационные кампании кандидатов в президенты прошли для большинства избирателей в свете банального деления на «за» и «против» и относительной размытости всех других идеологических различий между ними.
- Масштабная «раздача слонов» стала главным столпом кампании А.Лукашенко.
- Выборы показали, что Беларусь остается, как и полтора десятилетия назад, в ситуации «подвешенной стратегической ориентации», а *белорусское общество ценностно, ментально и интеллектуально во многом находится на уровне 1994г.*

Юрый Шчука

“Наступныя парламенцкія выбары ў Беларусі: чаканні і перспектывы”

Адной са значных палітычных падзей на Беларусі ў бліжэйшай перспектыве будуць выбары ў Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь.

Папярэднія выбары такога тыпу адбыліся ў верасні 2008 года і паводле старшыні ЦВК Л.Ярмошынай, у галасаванні ўзялі ўдзел 75% выбарцаў (26% датэрмінова). Знешніх прыкмет, якія сведчылі аб тым, што праходзяць выбары, назіралася вельмі мала. Апазіцыйныя партыі выказалі сваё расчараванне з прычыны прызначэння ў якасці членаў акружных і ўчастковых выбарчых камісій невялікай колькасці сваіх вылучэнцаў. 27 жніўня лідэры АДС накіроўвалі зварот да кіраўніка Адміністрацыі прэзідэнта, дзе былі акрэсленыя праблемы, якія па іх меркаванню ўзніклі падчас выбарчага працэсу, і змяшчалася патрабаванне аб пачатку дыялогу па пытаннях фармавання выбарчых камісій і адсутнасці ў СМІ вестак аб выбарах. Вынікі выбараў агульнавядомыя – у палату былі абраныя толькі прыхільнікі палітыкі Лукашэнкі, кіруючыя работнікі розных узроўняў.

Каманда дзеючай улады ўжо пачала падрыхтоўку да наступных парламенцкіх выбараў: нязменная старшыня ЦВК Л.Ярмошына ўжо паабяцала “больш свабодныя выбары”, на якіх будзе магчымасць ствараць асабістыя фонды кандыдатаў, весці дэбаты, праводзіць агітацыйныя мерапрыемствы па заяўленчым, а не дазвольным прынцыпе. Тым не меней, пры існуючым парадку камплектавання выбаркамаў усіх узроўняў прыхільнікамі існуючай улады, работнікамі дзяржаўных устаноў не выпадае чакаць іншых вынікаў, апроча сфальсіфікаванай “перамогі” рэжыму. Наўрад ці дапаможа пераадолець адміністрацыйныя фальсіфікацыі і назіранне, бо незалежныя назіральнікі ўспрымаюцца на ўчастках адназначна варожа, кіраўніцтва камісій мае ўказанні ўсяляк спрыяць іх выдаленню. Афіцыйныя назіральнікі, якім ставіцца задача ствараць своеасаблівую “апазіцыю да апазіцыі”, рэальна не імкнуцца заглябляцца ў тэхналогію і працэс правядзення выбараў, ставяцца да абавязкаў найчасцей фармальна, а ўспрымаюцца старшынямі, якія не жадаюць, каб іх фальсіфікатарскую кухню нехта бачыў, не нашмат лепей за незалежных.

Аднак варта зазначыць, што нават у асяродку тых, хто раней ствараў маўклівае “гарматнае мяса” рэжыму ў камісіях, расце незадаволенасць электаральным падманам: людзі параўноўваюць палітычную пазіцыю сваіх знаёмых з бліжэйшага кола, калег, суседзяў з афіцыйнымі вынікамі выбараў, якія абвешчаюцца ЦВК, супастаўляюць заявы

праўладных СМІ і рэальную сітуацыю, якую бачаць на ўчастках – і такім чынам пачынаюць фарміраваць уласнае непрыняцце рэжыму. Таксама важна, што людзі адчуваюць кішэнную сутнасць, трэцеразраднасць беларускага парламенту, яго няздольнасць уплываць на сітуацыю ў краіне. На наступных выбарах варта чакаць яго запаўнення штучнымі палітычнымі ўтварэннямі накшталт вядомай “Белай Русі”, якія павінны стварыць выгляд шматпартыйнасці і дэмакратыі.

Олексій Колесников

“Технологии электоральной инженерии в избирательной системе Республики Беларусь”

Важной особенностью избирательных систем многих постсоветских стран является их нестабильность и четкая направленность не столько на обеспечение эффективности функционирования политической системы в целом, сколько на удовлетворение политических интересов правящих элит. Данное обстоятельство обусловлено активным применением в этих странах технологий электоральной (избирательной) инженерии, под которыми подразумевают средства и методы адаптации избирательных процедур к эффективной реализации интересов правящих элит относительно завоевания и/или сохранения ими политической власти [1, С. 68]. Эта особенность достаточно четко прослеживается на примере избирательной системы Республики Беларусь, в условиях которой технологии электоральной инженерии стали важным инструментом воспроизведения утвердившейся модели политического режима.

Анализ действующего Избирательного кодекса Республики Беларусь [2] позволяет определить несколько элементов избирательной системы, существование которых, по нашему мнению, можно трактовать как результат применения технологий электоральной инженерии, а именно:

1. Мажоритарная система на всех уровнях выборов, которая, как показывает опыт многих трансформирующихся стран, часто более, нежели другие избирательные системы, благоприятна к использованию админресурса.

2. Значительная роль органов исполнительной власти, и в частности Президента, в формировании избирательных комиссий при одновременном ограничении возможностей участия в этом процессе политических партий. Сюда накладывается и отсутствие четких критериев отбора и порядка назначения членов окружных и участковых избирательных комиссий, что в конечном итоге предоставляет органам власти весомые рычаги влияния на избирательный процесс.

3. Существенные ограничения на размер избирательных фондов, что не позволяет оппозиционным кандидатам проводить полноценные избирательные кампании, в то время как провластные политики на этапе проведения предвыборной агитации могут компенсировать недостаток финансовых средств за счет имеющегося у них административного ресурса.

4. Возможность досрочного голосования (за 5 дней) и голосования на дому без каких либо ограничений и документов, подтверждающих такое право. Проблема усугубляется тем, что процедура досрочного голосования надлежащим образом не прописана в избирательном кодексе, а при его проведении достаточно присутствия двух членов избирательной комиссии. Вследствие существования таких норм открывается достаточно широкое поле для злоупотреблений и махинаций с голосами избирателей.

5. Ограниченные возможности наблюдателей для осуществления контроля над избирательным процессом, которые в частности проявляются в отсутствии у них права на получение копий протоколов окружных комиссий, а также в специфике процедуры подсчета голосов, в которой особа, ведущая подсчет, не обязана гласно объявлять результаты волеизъявления по каждому бюллетеню и демонстрировать их.

Таким образом, действующий Избирательный кодекс Республики Беларусь, содержит ряд норм, которые можно считать результатом применения технологий электоральной инженерии, поскольку они явно направлены на обеспечение конкурентных преимуществ лояльным к власти кандидатам на выборные должности. Очевидно, что практика применения подобных технологий в Беларуси не ограничивается приведенными примерами, однако именно последние, на наш взгляд, являются наиболее показательными образцами манипулирования избирательной системой республики на современном этапе.

Wojciech Śleszyński

“Proces kształtowania się białoruskiej świadomości narodowej a współczesne wybory polityczne Białorusinów”

Rozpatrując proces kształtowania się białoruskiej świadomości narodowej, błędem byłoby porównywanie go do procesów zachodzących w Polsce. Należy pamiętać, iż białoruskiego życia narodowego nie sposób jest mierzyć polskimi czy litewskimi miarami. Trzy wielkie narody zamieszkujące ziemie dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, wybrały własne drogi rozwoju. Wybór białoruski wynikał ze splotu uwarunkowań kulturowych i struktury społecznej oraz polityki prowadzonej na dzisiejszych ziemiach białoruskich w XX wieku przez kolejne funkcjonujące tam państwa. Doświadczenia XX wieku wzmocniły w społeczeństwie białoruskim związek z kulturą wschodnią. Dzisiejsze poczucie świadomości narodowej Białorusinów jest konglomeratem dziedzictwa prawosławnego, nostalgii za siłą i potęgą Związku Sowieckiego oraz wytworem współczesnego modelu patriotyzmu zaproponowanego i wcielanego w życie przez administrację Łukaszenki. Łukaszenko, w przeciwieństwie do opozycji, eksponuje elementy łączące współczesną Białoruś z częścią dziedzictwa wielkoruskiego i rosyjskiego. Wydaje się, że ta wersja historii jest znacznie lepiej odbierana przez obywateli, niż nastawiona na konfrontację opozycyjna, wyraźnie antyrosyjska, wizja przeszłości.

Vincuk Viačorka

“Thru Electoral Results and Western Politicians Policy Toward Belarusian Authorities”

To know the actual results one must realize that falsification of the electoral results in Belarus has reached almost Soviet level of perfection. However, there are some voting stations where independent observers (including the author) were able to find out real results from the main ballot box used for voting on ED.

There are precincts with varying socio-demographic characteristics: a former village (Saviecki # 1); apartment dwellers and private houses (Saviecki # 27); various population groups (Pieršamajski # 9); the old city center (Partyzanski # 8); the new city center with the Kirov Factory quarters (Leninski # 49) etc. Nevertheless, the results are close to one another.

So that, Lukashenka received from 32 to 45%. Next comes Andrej Sannikau with 20 to 27%, and after him there are Uladzimir Niaklajeu with 11 to 14%, or Jaraslau Ramančuk. 7%-8% are against all.

These numbers strikingly differ from the official vote results in Miensk: reportedly Lukashenka got 67,65%, Kastusiou 3,47%, Sannikau 3,42%, Ramančuk 3,35%, Niaklajeu 3,14%, and against all there were 11,06%.

Miensk voters form 17,13 percent of all voters in Belarus, so even the examples given here are enough to show that the official calculation in the whole country doesn't correspond to the real vote.

For the regime, it must declare that Lukashenka is such an overwhelming victor that it does not matter if he ups the numbers some. The truth is that Lukashenka did not win the 50 percent in these precincts and that the opposition candidates added together received more votes. A united opposition candidate might have forced the election commissions to count accurately; this is the next point for discussion.

Two years ago European political gurus tried to convince Belarusian democrats that there is a chance to re-educate Lukashenka, that there are pro-Western "pigeons" within his clique, and that Lukashenka can become a defender of fragile independence of Belarus. Some local politicians agreed to play this game. Now, when independence of Belarus became one of goods to be sold to Russia for Lukashenka remaining on power, it is indisputable that only free society can secure real independence of the country.

People of Belarus proved to be more clever and far-sighted than these politicians. People came spontaneously to the square in Minsk in the tens of thousands --- with poor prior organization, with several opposition candidates who weren't in position to agree upon effective coordination. People came to protest illegal elections and they said no more. The December 19 events should force Western politicians to think again about real effectiveness of Realpolitik.

Аляксандр Ланеўскі

“Ад пратэсту да супрацяўлення: вакол “справы беларускіх анархістаў”

Беларускі народ на працягу двух апошніх дэкад перажывае адну з самых трагічных эпох за ўсю сваю гісторыю. 1994 г. стаў пераломным момантам у гісторыі незалежнай Беларусі, а таксама пачаткам жорсткага аўтарытарнага рэжыму. Праўленне прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А.Р. Лукашэнкі паўплывала на ўтварэнне шырокага кола апазіцыі, якое аб'ядноўвае асноўная мэта - адхіленне цяперашняга прэзідэнта ад улады. Аднак да гэтага часу апазіцыя не здолела прадставіць альтэрнатывы, за якой змагла б пайсці абсалютная большасць беларускага грамадства.

Перыяд з верасня 2010 г. па верасень 2011 г. можна лічыць чарговым пераломным момантам у гісторыі Беларусі, які праяўляецца ў мацнейшым за апошнія дзесяцігоддзі палітычным (падзеі 19 снежня 2010 г. і іх наступствы: судовыя працэсы, ўзмацненне жорсткасці рэжыму) і эканамічным крызісе (дэвальвацыя беларускага рубля, рост цэнаў і г.д.).

Важнасць і арыгінальнасць гэтага перыяду заключаецца таксама ў павышэнні цікавасці да грамадска-палітычнай дзейнасці ў розных слаёў насельніцтва, а галоўнае – у павелічэнні ініцыятыўнасці і грамадзянскай актыўнасці сярод беларусаў.

Ва ўсёй разнастайнасці апазіцыйных сілаў у мінулым годзе далі пра сябе ведаць і анархісты. Анархізм - не новы для Беларусі рух: гісторыя анархізму на беларускіх землях налічвае больш за 100 гадоў. Сучасны беларускі анархізм адраджэўся ў 1991 г. (утварэнне Федэрацыі Анархістаў Беларусі) і з таго моманту пастаянна развіваецца і эвалюцыянуе.

Эвалюцыя беларускага анархізму ідзе не толькі ў бок пашырэння грамадска-палітычнай актыўнасці (асноўныя напрамкі: антыфашызм, ФНБ, пратэстная субкультура, антыатамны супраціў), але таксама ў бок відавочнай радыкалізацыі метадаў дзейнасці (сярод іх: антымілітарысцкае шэсце пад Генеральным штабам Рэспублікі Беларусь 19.09.2009 г., напад на казіно «Шангры Ла» 5.12.2009 г., напад на будынак Федэрацыі прафсаюзаў 30.04.2010 г., падпал дзвярэй філіяла «Беларусбанка» 31.05.2010 г., напад на пасольства Расіі ў Мінску, пратэсты супраць пабудовы Астравецкай АЭС і іншыя).

У сувязі з гэтым у сваім выступе мы паспрабуем адказаць на наступныя пытанні:

- Ці можна разглядаць анархізм як альтэрнатыву для дзейнасці беларускай апазіцыі ва ўмовах глабалізацыі і крызісу неаліберальнай ідэалогіі?

- Ці пазітыўны аспект анархізму - устанаўленне прамой дэмакратыі, які з'яўляецца неабходнай ўмовай для стварэння салідарнага і самакіравальнага грамадства, праз

паступовае павелічэнне *дэмакратыі ўдзелу* і элементаў *партыцыпацыйнай эканомікі* мае шанцы на развіццё ў сучаснай Беларусі?

- Ці варта лічыць працэсы беларускіх анархістаў Ігара Аліневіча, Міколы Дзядка, Аляксандра Францкевіча і працэс Яўгена Васьковіча палітычнымі?

- Як выглядаюць адносіны цяперашняй ўлады да анархістаў і што будзе з зняволенымі пры магчымай змене ўлады?

Панэль 2.3. Беларусь: ідэалогія, ідэя і даследчая праблема

Ігор Недокус

“Роль государственной идеологии в формировании политического режима Республики Беларусь”

В Республике Беларусь дискуссия о государственной идеологии была инициирована в 1990-х гг. Президентом Александром Лукашенко. С самого начала целью этой кампании было обеспечение политическому режиму дополнительной легитимности, попытки вернуть белорусскому народу утраченные иллюзии.

Референдум 1996 г. стал отправным пунктом, который положил начало первой попытке введения государственной идеологии. Вместо идеи белорусского национального возрождения в стране начали пропагандировать эклектичный набор отдельных элементов марксизма и рыночного социализма, либерализма и консерватизма, панславизма и национализма, атеизма и православия.

Особая активизация «идеологической работы» пришлась на 1998-1999 гг., когда состоялись многочисленные совещания на высшем уровне, встречи Президента с учеными и т.д. В это время была сформулирована триада ценностей, которая состояла из «сильной власти», «социально ориентированной экономики» и «христианских ценностей». В нач. XXI в. государственная идеология второй половины 90-х гг. значительно иссякла. Постепенно в риторике выступлений белорусского лидера и официальных изданий вводится понятие «белорусской модели развития».

27 марта 2003 г. Президент Беларуси выступил на семинаре руководящих работников республиканских и местных органов по вопросам совершенствования идеологической работы, где в общих чертах изложил свое видение новой государственной идеологии. В докладе прозвучали две концептуальные идеи, которые претендовали на роль новых идеологических ориентиров. Первая касается мессианской роли Беларуси среди восточнославянских народов, которую ей в силу обстоятельств приходится выполнять. По словам Президента А. Лукашенко «в восточнославянском мире мы остались последней страной, которая откровенно придерживается верности нашим традиционным цивилизационным ценностям». Другая идея состояла в том, что же именно позволяет Беларуси претендовать на роль восточнославянского лидера. Оказывается, что белорусы сохранили традиционные ценности, утраченные их соседями. В их числе на первом месте «способность работать не столько ради наживы, но и для блага общества, коллектива, других людей».

В 2004 г. был подписан указ Президента «Об усовершенствовании кадрового обеспечения идеологической работы в Республике Беларусь». Документ устанавливал штатное расписание и государственное финансирование идеологической системы, ответственность руководителей государственных и других организаций страны за состояние идеологической работы в коллективах. Так, непосредственная ее организации была возложена на одного из заместителей руководителя, который стал элементом идеологической вертикали.

В целом, белорусская государственная идеология не выходит за пределы обычных для многих авторитарных политических режимов попыток найти идейное обоснование

существующей системы власти. Главной ее миссией является укрепление харизматической легитимности Лукашенко идеологической легитимностью созданной им системы. Однако, задача, скорее всего не решена: никакой популярной идеологии не создано, а для того, чтобы выдвигаемые лозунги сработали и обеспечили консолидацию общества вокруг «белорусской модели» и политическую мобилизацию в поддержку курса лидера государства, они должны доказать свою эффективность. В условиях роста экономических и социальных проблем, обращение к идеологии вызывает, прежде всего, скептическую реакцию населения.

Галина Русетская и Алексей Браточкин
**“Трансформации социогуманитарного знания после 1991 года:
западноевропейская перспектива в региональном контексте”**

В своём выступлении Галина Русецкая представит следующие выводы, касающиеся трансформации социологического знания в Беларуси, начиная с позднего СССР и до сегодняшнего дня:

«Белорусская социология: между позитивистски-реифицирующей и конструктивистской парадигмами» (Г. Русецкая)

На основании предварительного описания положения дел в белорусской социологии можно сделать следующие выводы:

- 1. Институционально социология представлена по ряду ключевых признаков (будут представлены в докладе).*
- 2. Спектр научных интересов на уровне отдельных исследователей относительно разнообразен.*
- 3. На уровне социологического истеблишмента превалирует модель научности, заложенная в основание белорусской социологии на заре ее становления в доперестроечные времена.*
- 4. Отдельные профессионалы последовательно реализуют свои исследовательские стратегии, готовя учеников.*
- 5. Говорить о наличии научных школ (в западном понимании) в белорусской социологии не приходится.*
- 6. Предварительная гипотеза, объясняющая причины описанного выше (в п. 1-5) – внутренняя логика развития дисциплины в Беларуси, связанная с внешним социально-политическим контекстом не напрямую.*
- 7. Как правило, профессиональное сообщество фиксирует роль локального контекста для дисциплины, что выражается в двух тенденциях: а) «у нас своя жизнь, на Западе – своя, поэтому западные дискурсивные стратегии здесь не применимы»; б) «концептуальный ресурс западной социологии бесспорен, но применять его нужно с учетом специфики местного социального ландшафта».*

В своём выступлении Алексей Браточкин представит предварительные результаты историографического обзора на тему

«Советское прошлое» в постсоветской историографии Беларуси: кризис или успех описания?:

После распада СССР прошло двадцать лет, однако можно ли говорить о такой концептуализации этого периода белорусской истории, которая была бы удовлетворительной для обсуждения не только на уровне массовых представлений и

стереотипов? И, хотелось бы подчеркнуть, речь идёт, прежде всего, о такой концептуализации советского периода истории Беларуси, которая не была бы «внешней» по отношению к белорусскому контексту, включала бы в себя его специфические особенности, а не только некоторую общую схему происходившего в эпоху существования СССР. Иными словами, являются ли достаточными и удовлетворяющими научным стандартам выработанные за двадцать лет подходы к советскому периоду истории Беларуси?

На данный момент можно констатировать наличие следующих проблем в содержании большого количества учебной и иной литературы по советскому периоду:

- идеологизированные (различным образом) конструкции, заменяют теоретическое изложение проблем (при этом со всей очевидностью заметно явное влияние проекта государственной идеологии, возникшего в 2003 году);
- невнятность или отсутствие самих теоретических подходов, объединённых (если они всё же имеются) не столько своей новизной (вроде применения теории модернизации), сколько их бриколажным характером, когда мы видим то, как для анализа советского прошлого применяется какие-то элементы “западного” знания в сочетании со «строительным мусором от прежнего социального дискурса». По сути, происходит не только депрофессионализация исторического труда, но и блокируется возможность продвижения вперёд в исследовательских программах;
- оборонительный и “нормализующий” характер аргументации, связанной с исследованием травматических периодов исторического прошлого;
отсутствие нормативного основания исторического описания, в результате чего начинают доминировать релятивизирующие описания исторической действительности, сводящие к нулю любые попытки аксиологических дискуссий о значении советского периода для последующего развития Беларуси и его значения в целом.

Анатолий Круглашов

“Политическая наука в Беларуси и Украине: советское наследие и европейские возможности”

Не преувеличивая значение научного познания и свободного развития гуманитарных наук вообще, а социальных в частности, все же отметим, что любые ограничения, накладываемые на них обществом или государством, неминуемо влияют на их, общества и государства дальнейшее развитие. В этой связи очень важным представляется предложить сравнение двух моделей развития политической науки в соседних и очень похожих по своим историческим судьбам государствах и странах – Беларуси и Украине. Такое сравнение позволяет определить, с наибольшей степенью достоверности, академические параметры обеих академических сообществ и институтов, их представляющих. Но, кроме этого, данное сопоставление позволяет уточнить как способность интеллектуальной элиты обеих стран к выполнению своих функций и ролей, так и возможности надлежащего развития гражданского общества, осуществления им влияния на политику соответствующих государств. Кроме того, данное сравнение представляет интерес и в рамках более широкой дискуссии об отношениях государственной власти Беларуси и Украины к советскому наследию, о смыслах и направлениях движения новых государств и их народов за период их постсоветского развития.

Особый интерес данная тема может вызвать еще и потому, что в случае с белорусской и украинской политической наукой, рефлексия их представителей направлена либо на изучение зарубежного, прежде всего, западного, опыта становления и

эволюции политологии/политической науки, либо, преимущественно, на исследование феноменов собственной политической науки. Выделим, с белорусской стороны, работы таких исследователей как, например, А. Казакевич, Н. Анатонович, В. Бобрович, С. Наумова, С. Решетников, а с украинской, С. Рябова, А. Габриеляна, М. Кармазиной, Ф. Рудича, а также автора этого доклада. При этом, компаративистский подход остается все же для обеих исследуемых сторон маргинальным и, что не менее важно, не применявшимся ранее к изучению опыта развития политической науки в РБ и Украине.

В данном докладе, автор обратит внимание как на общие, так и особенные черты развития политической науки в двух рассматриваемых странах. Безусловно, общим основанием для них является наследие советской политики по отношению к политологии, в разной мере, но не преодоленной как в в Украине, так и, тем более, в РБ. Это предопределило серьезное опоздание с развитием политической науки в постсоветских странах. Не только по сравнению с североамериканскими и западноевропейскими странами, но даже в сопоставлении с соседней для них Польшей.

Общей чертой состояния обеих наук является отсутствие «комфортных» условий для их формирования и дальнейшего развития в период после обретения данными странами государственной независимости. Правда, степень «дискомфорта», в случае с Беларусью, существенно отличает ее от Украины. Точкой расхождения тенденций и формирования моделей развития политических наук стал период 1994 – 1996 гг. Начиная с этого времени, черты общности постепенно отступают на задний план по сравнению с отличительными характеристиками белорусской и украинской политической науки.

В отличие от белорусской политологии, украинская политическая наука и ее представители сохранили значительную степень академической свободы и условия для общения с коллегами не только из России и стран СНГ, но и всего мира. В Украине сформировались достаточно продуктивные научные центры политической науки и кафедры политологии, в то время, как в РБ, особенно же с момента культивирования государственной идеологии, статус и возможности развития отечественной политической науки претерпевал существенную, деформирующую трансформацию. Эти, институциональные, количественные и качественные характеристики развития политической науки в РБ и Украины будут сопоставлены в предлагаемом докладе, где также будут предложены контекстуальные выводы и научно-практические рекомендации по налаживанию сотрудничества между белорусскими и украинскими политологами.

Dzmitry Karenka

“What is Belarusian Studies? Reflections on Conceptual Integrity of Belarus-related Research”

Alongside 20 years of Belarus independence, an issue worth deserving attention is the development of the very field of 'Belarusian studies' and 'Belarus' as a methodological subject which serves as a common denominator for the whole array of studies and researches – from culture and media to economics and politics. Yet, despite certain development over the years, 'evolution' of the empirical and theoretical studies related to Belarus, it's very hard, if not impossible to state that 'Belarusian Studies' ('Belarusistyka' or 'Belaruskija Dasledavanni'?) exist as a relatively cohesive field/framework of studies or a research paradigm.

The aim of the present paper is to address the issue of the conceptual unity (or rather the lack of it) and certain underdevelopment of 'Belarusian Studies' as well as to provide provisional considerations with regard to possible solutions to this problem.

Questions to be addressed are as following: 1) 20 years after gaining the independence, what kind of 'knowledge about Belarus' remains underrepresented, what remains misrepresented and, ultimately, what does need to be researched and explored? 2) Why, for whom and for what

purposes? 3) What does the independence of Belarus stand for in terms of academic or research agenda?

Without insisting on the total cohesiveness or 'homogeneity' of 'Belarusian Studies', I argue that such a framework of studies should be more consistent and conceptually grounded. Explicating the existent conceptual grounds of various approaches to Belarus would be an interesting research endeavor in itself.

The issue of coherency of 'Belarusian Studies' is important from the global (academic) perspective. Similarly, to the fact that rather few people to the west of the republic of Belarus still aware of its geographical location, the academic awareness and visibility of Belarus is comparable. How many departments of Belarusian Studies are there globally? The reason for the 'absence' of the Belarusian Studies on the global academic map is not due the colonial or imperial approach but simply because Belarusian Studies were never taken as an a separate subject in itself.

1. Problem with the term

What does the term 'Belarusian Studies' stand for? How is this term to be translated in 'local' languages, i.e. Belarusian or Russian? Is it 'Belarusistyka', "Belaruskija dasledavanni", 'Belaruskija Dasledchyki'? Is the content that stand for the term comparable to that of 'American Studies', 'European Studies', 'Media/Visual/Film, etc. Studies'? What meaning individual researchers or research collectives invest in the term 'Belarusian Studies'? As it seems, the period of Belarus independence might provide productive rethinking or even inventing for that term as the latest period of Belarusian history is so rich and controversial.

2. 'Civilizational approach' vs. 'Political approach' in Belarusian Studies

As a working hypothesis it might be suggested that currently, it is possible to distinguish two major trends in studies or body of research that are focused on Belarus.

'Civilizational approach' to Belarusian Studies (somewhat analogous to that of 'American Studies') consists in studying cultural artefacts like 'art', 'religion', 'language', 'historical legacies', etc. (EHU B.A. Program, Summer School at CBS). The limitation of this approach (acknowledging a number of its merits) is that it treats social, cultural, political process as completed events, thus looking at them from historical perspective (which in themselves are not devoid of political implications), rather than trying to embed them in present-day realities.

'Political approach' (with its diverse hidden ideological agendas) all research texts that are centered around or closely related to criticism or analysis of the current political system or actors in Belarus which in most cases are related to the personality of Mr. Lukashenka and 'his' surrounding or 'his' outcomes. This approach is implicitly or explicitly present in a vast array of texts – from cultural, philosophical, historical till economic, sociological and specifically political. Gradually, this paradigm is transforming, and more balanced, methodologically grounded approaches began to emerge (BISS project on 'Social Contracts', 'Political Sphere' research, EHU publications, Center for European Studies), giving birth to what can be called 'socio-structural' approach.

In conclusion a number of conceptual strategies will be suggested that stress the importance to reconsider the major methodological frameworks that are present (implicitly or explicitly) in a variety of texts or research projects related to the 'phenomenon of Belarus'. What is important for the research agenda on Belarus is not so much a - nostalgic or otherwise - look back into the past but such an approach that *sets future directions* as based on proper understanding of the present-day conditions which, in turn, determined by the past.

Rethinking of Belarus requires rethinking temporality and spatiality of Belarus, i.e. history needs to be understood as closely related to the present and, most importantly, to the future, while the space can no longer be thought in terms of territory (as that of state) but as a complex configuration of local, national, regional, global layers.